

УДК 339:5(477)(045)

Богацька Н.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF THE FOREIGN TRADE ACTIVITY OF UKRAINE AND THE POSSIBILITIES OF ITS IMPROVEMENT

АНОТАЦІЯ

У статті показано, що нині зовнішньоторговельна діяльність не тільки є одним з вирішальних факторів економічного зростання країни, але й все більше перетворюється на один з головних чинників національної безпеки України. Підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності є актуальною і важливою причиною, особливо у зв'язку зі вступом України до Європейського Союзу (ЄС).

Ключові слова: зовнішньоторговельна діяльність, експорт, імпорт, товарна структура, географічна структура, євроінтеграція.

АННОТАЦИЯ

В статье показано, что в настоящее время внешнеторговая деятельность не только является одним из решающих факторов экономического роста страны, но и все больше превращается в один из главных факторов национальной безопасности Украины. Повышение эффективности внешнеторговой деятельности является актуальной и важной причиной, особенно в связи с вступлением Украины в Европейский Союз (ЕС).

Ключевые слова: внешнеторговая деятельность, экспорт, импорт, товарная структура, географическая структура, евроинтеграция.

ANNOTATION

The article shows that currently time the foreign trade activity is not only one of the decisive factors of economic growth of the country, but also it is increasingly becoming as one of the main factors of national security of Ukraine. The improving of the efficiency of foreign trade activity is relevant and important task, especially in connection with Ukraine's accession to the European Union.

Keywords: foreign trade activity, export, import, commodity structure, geographical structure, European integration.

Постановка проблеми. В умовах посилення інтеграційних процесів та глобалізації розвиток зовнішньоторговельної політики є одним з найважливіших чинників конкурентоспроможності національної економіки. У період системної трансформації економіки України відбуваються істотні зміни у зовнішньоторговельній діяльності, тому аналіз тенденцій та змін у сфері зовнішньої торгівлі важливий для прийняття ефективних управлінських рішень та внесення обґрунтованих змін в економічну політику держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах поглиблення процесів інтернаціоналізації світової економіки та її глобалізації, підвищення ефективності використання експортного потенціалу присвячено роботи багатьох українських вчених, наприклад, праці В.С. Будкіна, І.В. Бураковського, В.М. Гейця,

О.П. Гребельника, О.М. Кисельової, В.С. Кравцова, А.А. Мазаракі, Ю.В. Макогона, А.С. Філіпенка. До найбільш відомих зарубіжних спеціалістів з цього напрямку досліджень можна віднести В. Балассу, Е. Грайпла, М. Портера, С. Смалвуда, Дж. Стігліца, С. Фішера та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження науковців та практиків, постає потреба визначення чітких напрямів щодо удосконалення зовнішньоторговельної діяльності України та підвищення її експортного потенціалу.

Мета статті полягає в аналізі сучасних тенденцій розвитку зовнішньоторговельної діяльності України та розробці науково-практичних рекомендацій, спрямованих на її удосконалення в контексті поглиблення євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні для успішної інтеграції господарського комплексу України до європейського економічного простору необхідно, щоб вітчизняні підприємства виготовляли та випускали товари, які будуть конкурентоспроможними на ринках Європейського Союзу, тобто товари, які відповідають вимогам європейського ринку за технічними параметрами, якістю, безпекою та ціною. На шляху вирішення цих завдань перед Україною постають значні труднощі. Україні за всі роки незалежності досі не вдалося подолати структурні диспропорції економіки, сформованої в рамках колишнього СРСР, її сировинну спрямованість.

Україна нині є неконкурентоспроможною на ринку високотехнологічних товарів. Так, в дослідженні О.А. Меха [1, с. 24-30] показано, що обсяги найбільш технологічної, наукоємної вітчизняної продукції вже довгі роки не відрізняються позитивною динамікою зростання.

Україна здійснює експортно-імпортні операції з усіма країнами ЄС. Водночас торговельні потоки розділені між країнами дуже нерівномірно. Станом на 2016 рік основні торговельні потоки спрямовані до таких країн, як Білорусь, Єгипет, Індія, Італія, Китай [2]. На ці ж країни припадає більша частина імпорту України з країн ЄС. Загалом по всіх країнах ЄС обсяг

експорту не досягає третини від загального експорту України, а імпорт складає майже 40% (табл. 1).

Як свідчать наведені дані, незважаючи на те, що у 2017 році експорт товарів України до країн ЄС становить 148,1%, ринки країн ЄС поки що не стали домінуючими у здійсненні експортно-імпорتنих операцій України. Протягом 2015-2016 років експорт до країн ЄС збільшувався порівняно з відповідними показниками попередніх років. Імпорт товарів з країн Європейського Союзу в період 2015-2016 років також зростає. Сальдо протягом 2013-2014 років залишалося від'ємним. Поліпшення ситуації в 2014 році, а саме скорочення у 2,5 рази обсягу негативного сальдо та збільшення коефіцієнта покриття експортом імпорту, було спричинено передусім значним скороченням споживання

імпорتنих товарів. В 2015 році сальдо стало позитивним і становило 610 706,7 млрд. дол. У 2016-2017 роках сальдо стало від'ємним за рахунок збільшення споживання імпорتنих товарів (табл. 2).

Проаналізувавши динаміку зовнішньоторговельної діяльності України з країнами ЄС (табл. 1, 2), можна зробити висновок, що існує певна невідповідність між спрямованістю на європейську інтеграцію згідно зі стратегічним вибором України та реальним розвитком зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС.

Сучасний економічний розвиток світу характеризується чіткою тенденцією до інтеграції окремих країн в єдиний світовий ринок, що виявляється в збільшенні обсягів міжнародної торгівлі, поглибленні спеціалізації країн та посиленні їх економічної взаємозалежності.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі України товарами з країнами ЄС [2]

Показники	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Експорт у відсотках до попереднього року	97,9	101,5	70,7	95,4	148,1
Імпорт у відсотках до попереднього року	103,1	77,9	68,9	104,6	132,4
Коефіцієнт покриття експорт/імпорт	0,62	0,81	1,01	0,92	0,97
Сальдо, млн. дол. США	-10 287,9	-4 055,1	610 706,7	-2 885 806,2	-86 785,8

Таблиця 2

Географічна структура торгівлі України товарами з країнами ЄС у I кварталі 2017 року [2]

Країни ЄС; сальдо	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол. США	у % до I кварталу 2016 року	тис. дол. США	у % до I кварталу 2016 року	
Австрія	128 088,6	157,0	101 960,6	83,6	26 128,0
Бельгія	72 912,0	160,1	114 944,9	123,6	-42 032,9
Болгарія	105 568,8	114,6	33 573,7	98,6	71 995,1
Велика Британія	120 658,1	146,7	201 582,8	100,2	-80 924,7
Греція	54 562,4	146,5	73 491,1	174,1	-18 928,7
Данія	39 235,5	126,4	35 347,2	88,0	3 888,3
Естонія	26 494,7	140,5	15 491,4	94,1	11 003,3
Ірландія	30 991,0	139,0	20 604,6	102,6	10 386,4
Іспанія	352 989,1	110,6	126 998,7	100,8	225 990,4
Італія	567 603,1	138,3	287 006,3	99,2	280 596,8
Кіпр	19 093,2	175,2	7 558,0	209,9	11 535,1
Латвія	41 099,8	132,2	27 245,7	110,5	110,5
Литва	86 377,4	149,9	98 427,2	124,2	-12 049,7
Люксембург	1 661,3	165,5	13 105,3	73,5	-11 444,0
Мальта	5 084,1	602,2	1 959,0	70,2	3 125,1
Нідерланди	310 410,2	111,9	133 366,1	115,3	177 044,1
Німеччина	361 349,1	106,0	1 285 966,8	134,2	-924 617,7
Польща	621 511,3	135,0	690 081,5	127,8	-68 570,2
Португалія	92 958,5	116,5	12 022,4	93,2	80 936,1
Румунія	197 123,7	118,2	119 452,9	115,9	77 670,8
Словаччина	135 306,2	132,4	101 057,5	109,9	34 248,7
Словенія	4 792,3	130,3	31 945,1	120,1	-27 152,8
Угорщина	302 022,8	116,9	238 917,6	109,6	63 105,1
Фінляндія	15 392,1	105,5	45 100,1	92,4	-29 708,1
Франція	92 353,7	86,9	526 907,2	123,2	-434 553,5
Хорватія	7 047,1	68,5	5 265,3	109,2	1 781,7
Чехія	164 611,3	140,2	151 120,6	124,5	13 490,7
Швеція	21 178,7	131,7	116 972,3	128,0	-95 793,6

У цих умовах держави в особі відповідних компетентних органів регулюють зовнішньоторговельну діяльність для досягнення національних економічних інтересів. Країни, які нині займають провідні позиції в міжнародній торгівлі (Китай, США, Німеччина, Японія), досягли таких результатів за допомогою виваженої та ефективної зовнішньоекономічної та зовнішньоторговельної політики, зокрема успішного застосування механізмів управління зовнішньоторговельною діяльністю. Адже державне управління в таких країнах охопило майже всі етапи зовнішньоторговельної діяльності: від аналізу ситуації в країні та закордоном, розробки зовнішньоторговельної стратегії, визначення структурних і географічних пріоритетів до використання широкої системи заходів контрольного-регулювального характеру [3, с. 161]. Тобто країни, щоб досягти такого рівня, здійснювали правильне державне регулювання, яке охоплювало та аналізувало всі етапи зовнішньоторговельної діяльності.

В останні два десятиліття ХХ ст. у зовнішньоторговельній політиці США спостерігалося певне зміщення акцентів із заходів щодо регулювання імпорту (яких влада США продовжує активно вживати) в бік заходів, що забезпечують безперешкодний доступ американських товарів на ринки інших країн. При цьому йдеться не тільки про усунення торгових бар'єрів на шляху експорту США, але й про вплив на господарську діяльність та економічну політику інших країн, якщо вони ускладнюють американську торговельну експансію і зачіпають інтереси американських компаній, що працюють на зовнішніх ринках [4]. Іншими словами зовнішньоторговельна політика США зміцнює імпорт своїх товарів на світових ринках, а також аналізує вплив експорту на господарську діяльність та економіку інших країн.

На третьому місці в світі за обсягами торгівлі товарами у 2016 році знаходиться Німеччина, яка в перші роки свого існування здійснювала політику вільної торгівлі. В економічній стратегії уряду Німеччини розвитку зовнішньоторговельної діяльності відведена ключова роль з урахуванням високої залежності стану економіки від результатів її участі у світогосподарських зв'язках. Стимулюванню німецького експорту сприяє розвинута система фінансування і страхування зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, німецьким фірмам надається державна фінансова підтримка для їх участі в зарубіжних виставках і ярмарках, завдяки чому ініціюється близько 20% усього німецького експорту, розширюється мережа зовнішньоторговельних палат. Висока конкурентоспроможність німецької промисловості на світових ринках забезпечується, як правило, за рахунок переваг у якості і технічному рівні продукції, сервісі, дотриманні термінів поставок тощо. Німеччина є одним із найбільших у світі експортерів капіталу. Згідно з даними Німеччина

в 2015 році залишилася в сфері товарообігу третім експортером у світі. Однак за обсягами експорту до неї дедалі ближче підтягується Японія [5]. Інакше кажучи, зовнішньоторговельна політика Німеччини сприяє стимулюванню експорту за рахунок фінансування та страхування. Також німецька промисловість забезпечує високу конкурентоспроможність своєї продукції шляхом якості та технічного рівня товарів.

У складних політично-економічних умовах, що переживає Україна, гостро окреслилися накопичені за попередні роки проблеми системного характеру, пов'язані із забезпеченням зовнішньоторговельної безпеки, до яких Т.О. Власюк відносить [6, с. 57]:

- гальмування процесів структурної перебудови вітчизняної економіки, високий рівень імпортозалежності та значну технологічну відсталість виробничо-промислового комплексу, що унеможливило стратегічне позиціонування вітчизняних виробників на зовнішніх ринках товарів та послуг згідно з національними інтересами;

- високий рівень товарної концентрації експортно-імпортних операцій, що зумовлює високу чутливість економічної системи навіть до незначних коливань кон'юнктури зовнішніх ринків;

- деформації товарної структури імпорту та експорту, а також їх незбалансованість, що свідчить про необхідність невідкладних кроків щодо формування цільової системи заходів державного регулювання та стимулювання зовнішньоекономічної діяльності для подолання накопичених економічних проблем держави загалом.

На нашу думку, проблемами в зовнішньоторговельній діяльності також є низька конкурентоспроможність української продукції на ринках, недосконалість законодавчої бази у сфері зовнішньоторговельної діяльності, недостатність знань та досвіду українських підприємств у сфері експорту, а також недостатня координованість їх діяльності на зовнішніх ринках.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі України дає змогу запропонувати шляхи, використання яких дасть можливість удосконалити зовнішньоторговельну діяльність України і підвищити її ефективність. Основними напрямками перебудови є такі:

- 1) розширення асортименту експорту з високим рівнем доданої вартості та високим ступенем обробки товару;

- 2) створення імпортозамінюючих виробництв, оскільки в Україні є власна виробнича база для виготовлення тих товарів, які імпортуються з-за кордону;

- 3) удосконалення законодавчої бази, що полегшить регулювання експортно-імпортних операцій, підтримка національного виробництва, удосконалення митно-тарифного механізму;

- 4) забезпечення функціонування механізмів кредитування і страхування експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів;

5) знаходження нових ринків збуту та просування українських товарів на ринки Європейського Союзу.

Висновки. Отже, Україна може використати позитивний управлінський досвід іноземних держав, але з урахуванням сучасного стану економіки країни. Поступовість і виваженість повинні стати визначальними для управління зовнішньоторговельною діяльністю України, адже заходи, спрямовані на швидкий вихід з кризи, не дають очікуваного ефекту повною мірою і не можуть відновити економіку в короткі терміни. Реформи, які сьогодні проводяться в Україні недосконалі, а митно-тарифне регулювання вимагає всебічного дослідження. Тому для того, щоб підвищити експортний потенціал України потрібно стабілізувати законодавчу базу у сфері експорту та імпорту, удосконалити митно-тарифний механізм. Ці умови будуть сприяти злагоженому регулюванню експортно-імпортних операцій і покращать економіку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мех О.А. Товарна структура зовнішньої торгівлі України як індикатор науково-технологічного та інноваційного розвитку економіки / О.А. Мех // Наука та наукознавство. – 2011. – № 3. – С. 24-30.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Зосимова Ж.С. Зарубіжний досвід менеджменту зовнішньоекономічної діяльності і можливість застосування в Україні / Ж.С. Зосимова // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2013. – Вип. 3/1. – Т. 18. – С. 158-161.
4. Зовнішньоторговельна політика США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://liudyna.com/zovnishnotorgovelnna-politika-ssha>
5. Світова Організація Торгівлі (СОТ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/wts16_chap9_e.htm
6. Власюк Т.О. Стан і тенденції зовнішньоторговельної діяльності країни: виклики для економічної безпеки та способи їх подолання / Т.О. Власюк // Стратегічні пріоритети. Серія: Економіка. – 2015. – № 4. – С. 48-58.